

Vit kenna tykkum føroyingar frændir

“Et af de mest iøjnefaldende træk ved Færøerne i dag er et levende og lødigt kulturliv. Måske er det den storslåede natur, ensomheden og isolationen, der har givet grobund herfor. En opsigelse af Rigsfællesskabet er p.t. næppe realistisk, men på længere sigt vil muligheden herfor forpæste samarbejdet med Færøerne” skriver Flemming Wiinblad, slotsforvalter á Fredriksborg Slot í eini kronikk í danska blaðnum Berlingske Tidende. Flemming Wiinblad býði sum smádrongur í Føroyum, meðan pápin arbeiddi sum lækni her. Vit prenta kronikkina.

Vi kender jer, færinger, frændre – og kender den færøske nat vi ved, at I ikke for intet en vædder i våbnet har sat. Kun svæklingen klynger om armod – den stærke har trods i sit bryst for ham er det frydefuld viden: Gud skovlede mad om hans kyst.

Verset er fra et digt af Nis Petersen. I 1930'erne boede han en tid på Færøerne, hvor han kom tæt på menigmand. Hans lyrik herfra rummer inderlig medfølelse med mennesket og dets lidelser. Digtet er en hyldelse til det bedste i det færøske folk.

Mange forbinder Færøerne alene med druk, grindedrab og kædedans og har vist svært ved at tage problemer i et minisamfund på ca. 45.000 indbyggere alvorligt. Men hvis man vil forstå færinger, må man gå ind i deres forestillingskreds og acceptere deres bestræbelser for i en verden, hvor alle grænser flyder, at manifestere sig som et selvstændigt folk med egen historie, kultur og livssyn.

Den første bebyggelse på Færøerne fandt sted for over tusind år siden. Norske landnamsmænd, som ikke ville bøje sig for Harald Haarfager, ofrede hjem og ejendom for at kunne fortsætte deres frie liv på Færøerne (og Island). Sproget fra dengang – det fælles oldnorske der taltes i hele Norden – går igen i nutidens færøske, bevaret gennem tiderne ligesom det folkelige og kulturelle særpræg.

Færingerne har gennem århundreder med kærlighed værnet om traditioner, sæd og skik. Måske er respekten for det nedarvede noget af det færøske folks mest markante karaktertræk. Eksempelvis er den nationale kædedans ikke blot selskabelig underholdning, men en kulturtradition fra det 14. århundrede, bevaret gennem tiderne og elsket sammen med dansekvadene, som stadig synges.

Gennem middelalderen

og op til nyere tid har Færøerne ført en fattig og upåagtet tilværelse ofte hærget af hungersnød og sorovere. Hertil kom den brutale behandling, som danske embedsmænd og Monopolhandlen udsatte den værgeløse befolkning for.

Som dreng boede jeg på Færøerne, hvor min far var læge. Fra sygebesøg med ham husker jeg den gammeldags fattigdom, som store dele af befolkningen dengang levede under med elendige boliger og dårlig ernæring. Årsindtægten for en fiskerfamilie kom sjældent op over eksistensminimum, og beløbet blev sjældent betalt kontant, men i anvisninger fra skibsredere på køb i hans butik, hvor ublu priser bortdrænde købekraften.

Ser man på Færøerne i dag, er et af de mest iøjnefaldende træk et levende og lødigt kulturliv til trods for barske livsvilkår. Måske er det den storslåede natur, ensomheden og isolationen, der har givet grobund for en rig billedkunst, litteratur og musik, som kan illustreres ved omtale af de to færøske kunstnere.

Joensen-Mikenes, som døde for godt ti år siden, er vel Færøernes betydeligste maler, ikke blot som en »hjemstavnens kunstner«, men en maler, der med udgangspunkt i enkelte motiver fra et lille samfund har formået at give sin kunst almenlydige dimensioner: Tragiske skildringer af liv og død, billeder af grindedrab, hvor den ekspressionistiske kolorit i rød/sort er spændt til bristepunktet i symbolsk skildring af menneskets kamp i naturen, fremragende psykologiske afslørende portrætter og senest (naturligvis) motiver, bl.a. en fascinerende altertavle i Kirkebo, som ikke bliver ringere af at være skitse-mæssigt udført.

Nøgleordene til forståelse af William Heinesen er kosmos, poesi, humor, tolerance. Humoren brugte han som et beskyttelsesmiddel mod livets mørke sider ligesom Storm P, der efter sit

socialrealistiske maleri fra ungdomstiden ikke kunne udholde uhumskheden, men flygtede over i vagabonderne, Peter og Ping og de barokke historier. Her skal kun omtales »De fortabte spillemænd«, der rummer alle facetter af Heinesens kunst. Her er drama og mystik, vantro og hellig, svindel og selvmord og skandaløse scener i foreningen Ydum, alt sammen spundet ind i hans livskloge poesi.

Hvis man er allergisk over for poesi, men alligevel har lyst til et nærmere bekendtskab kan man som prøvemagnat anbefale den lille novelle »Don Juan fra Tranhuset«, her er håndfast og barok erotik. Den portugisiske libertiner må have haft særlige evner, ellers ville stanken i trankogieret have kvalt enhver ansats.

Efter Anden Verdenskrig kunne Færøerne af-sætte alt hvad de kunne fiske til særdeles favorable priser. Velstanden, der bredte sig til alle befolkningsgrupper, steg markant de følgende 30-40 år: Moderne fartøjer, udbygning af havneanlæg og anden infrastruktur, tidssvarende skoler og boliger m.v., alt sammen et »Wirtschaftswunder«, som i miniformat kunne måle sig med det tyske og japanske.

Så kom den økonomiske deroute, der begyndte for en halv snes år siden og som er resulteret i, at hele samfundet nu står i dyb krise med en total gæld på ca. 9 mia. kr. dvs. 1½ gang BNP eller en per capita gæld på ca. 200.000 kr. Tvangsauktioner er en dagligdags begivenhed, arbejds-

løsheden er kommet op på 20 pct. og mange flytter fra landet.

Men hvordan kunne et samfund med et lødigt kulturliv og en lovende økonomi komme i den situation? Hvorfor står man nu i en dyb politisk/økonomisk krise, som vil kræve megen lang tid at komme ud af? Forklaringen er – som meget andet i vor komplicerede tilværelse – mangear-tet:

Den færøske økonomi er énstrengt, idet over 95 pct. af BNP stammer fra fiskeri, tilberedning af fisk og salg af fiskeprodukter. Dette gør eksistensgrundlaget usikkert, fordi indtjeningen stort set er afhængig af én vare. Og så kom nedturen med tab af fiskepladser, rovfangst i hjemlige farvande og deraf følgende forringet fiskeri samt ikke mindst vigende priser. I de seneste år er levestandarden gået ned med 15-20 pct.

Men til økonomiske uheld og fejlpositioner kommer mangende vilje fra politisk side til overordnet styring af økonomien. Det er ikke bejlen med, der er noget i vejen med. Kernen i det færøske folk er sund, ellers havde landet og dets kultur ikke overlevet fortidens prøvelser. Men en stribe af uansvarlige og moralsk dubiose politikere har medvirket til ødelæggende dispositioner: Overkapitalisering af fast ejendom og navnlig af fiskerflåden med garanti fra Landsstyret til banker for overbelåning af disse værdier i et omfang, hvor Eoebank til sammenligning fremstår som en mønstrebedrift. En forceret udbygning af infrastrukturen og et overdådig forbrug i den offentlige sektor i øvrigt hvor hele festen ligeledes er blevet lånefinansieret. Ingen politiker har turdet stå frem og fortælle befolkningen om den skæbende indtjening, men har foretrukket det nemmere at klare vanskelighederne ved låntagning.

Men er dette så forskelligt fra, hvad der er sket i Danmark i samme tidsrum, hvor vi år efter år har forøget den offentlige låntag-

ning med 50-60 mia. kr., og hvor vi nu i en tid med økonomisk fremgang ikke benytter dette til at få ned-bragt gælden, men blot testamenterer den til kommende generationer. Hvor banker og forsikringsselskaber har tabt milliard beløb på uansvarlige spekulationer. Hvor kreditinstitutioner har overbelånt fast ejendom og provenuet gået i de forkerte lommer. Hvor selskabstømmere har drænet statskassen, medens myndighederne passivt har set til. Hvor en skatteminister har bevilget en sparekasse et ulovligt skattefradrag på 150 mill. kr. Hvor pamperi grænsende til svindel har hærget politiske organisationer og erhvervsforetagender. Har vi så meget at lade færingerne høre?

Men hertil kommer et afgørende forhold i vurderingen af ansvarsfordelingen i den færøske krise. Nok har færingerne svinet med penge. De fik i 1948 Hjemmestyre og dermed ansvar for den hjemlige økonomi. At de har den væsentlige skyld iulykkerne er indiskutabelt. Men i hvert fald har Statsministeriet gennem hele perioden været bekendt med forholdene, idet ministeriets rådgivende udvalg vedrørende Færøerne hvert år i udførlige rapporter har redegjort for udviklingen og i stigende skarpe toner påpeget behovet for indgriben. Udvalgets anbefalinger, at investeringerne og forbrug må begrænses radikalt for at stoppe den groteske låntagning har ikke gjort noget indtryk på regeringen, der ved passivitet har påtaget sig et medansvar for resultatet.

Den aktuelle krise i vort forhold til Færøerne drejer sig om Landsstyrets ønske om en dommerundersøgelse af de omstændigheder, hvorunder Den Danske Bank med Finansstyrets indforståelse trak sig ud af sit milliardengagement på Færøerne, hvor det populært sagt hævdes, at de mere professionelle snørede de mindre kloge.

De nærmeste omstændigheder i sagen kendes kun af

en snæver inderkreds. Det er derfor kun muligt at tage stilling til den politiske side af sagen. Selv om der i Folketinget er et klart flertal for at undgå dommerundersøgelser, bør det ikke udelukke anvendelse af dette instrument under exceptionelle omstændigheder. Sådanne synes at foreligge i denne sag, der pga. politiske undertoner næppe egner sig til en domsafgørelse, hvor snævre juridiske kriterier vil være afgørende, og slet ikke til en undersøgelse i et forum af eksperter, hvor man ikke har sikkerhed for at få samtlige fakta på bordet, og hvor afhøringer ikke foregår under straffeansvar. Regeringens totale afvisning af færinger-nes anmodning lader sig næppe opretholde. Sker dette alligevel, kommer der let helt andre politiske aspekter ind i sagen, rent bortset fra mistanke om at der er noget at skjule. En opsigelse af Rigsfællesskabet er p.t. ikke realistisk, men på længere sigt vil muligheden herfor forpæste samarbejdet med Færøerne og derfor være ude af proportion med spørgsmålet om valg af forum for en af alle erkendt nødvendig undersøgelse.

Sagen har for et par dage siden været drøftet mellem statsministeren og lagmanden, hvor man fra færøske side har slækket på kravet om en traditionel dommerundersøgelse blot en anden form giver sikkerhed for at få forholdene klarlagt. Mon ikke der i den voksende stab af medarbejdere i Statsministeriet er en, der ligger inde med en god ide?

Ellers kan der blive andre tabere i sagen end færingerne. Politikerne er demokratiets værste fjende.